

De bontmutsen van de gebroeders Van Strij*

Ter gelegenheid van het afscheid van de directeur van het Rijksprentenkabinet schonk de kunsthandelaar C. G. Boerner te Düsseldorf het museum een fraai uitgevoerd studieblad dat zo omstreeks 1800 zal zijn ontstaan (afb. 1).¹ Het toont een mannenfiguur, *en buste* weergegeven, met een pijp in de hand, getekend in rood en zwart krijt met toevoeging van verschillende tinten waterverf. De linker-schouder en arm zijn met enkele krijtlijnen schetsmatig aangeduid, evenals de pijp, waarvan de kop behendig is uitgespaard. De hand en het gezicht, met de borstelige wenkbrauwen, de geprononceerde neus en puntige kin zijn met rood krijt getekend, overeenkomstig de traditie van het tekenen van figuurstudies sinds de 17de eeuw. Het meest opvallend is uiteraard de fraaie muts van langharig beverbont, waar het de tekenaar om te doen moet zijn geweest en die een grote uitdaging moet hebben gevormd wat de stofuitdrukking betreft. Het resultaat is verblijvend: de textuur van het bont, dat als een harige pruik het hoofd omsluit, is in zwart krijt, aquarel en dekverf zo overtuigend gesuggereerd, dat we de warmte ervan bijna lijfelijk kunnen voelen.

Vanouds staat deze tekening op naam van de Dordtse schilder Abraham van Strij (1753–1826), die diverse van zijn in krijt opgezette figuurstudies op een vergelijkbare manier met aquarel voltooide. De toeschrijving wordt helemaal begrijpelijk bij vergelijking van de schets met een gesigneerde teke-

ning die zich al sinds 1939 in het Rijksprentenkabinet bevindt (afb. 2).² Dat blad is uitgevoerd in zwart krijt, door Van Strij op een pittige manier gehanteerd. De modelstudie toont eveneens een man met een muts van langharig bont op het hoofd, en profiel naar rechts weergegeven. Ook hier is het bont met vinnige bewegingen getekend. Met penseel en grijze inkt werd daarna een enkel accent geplaatst, terwijl de achtergrond en de jas, die met bont is afgezet, vrijwel volledig werden opgevuld. Als we beide mannenkoppen vergelijken, blijkt niet alleen dat we met eenzelfde bontmuts te doen hebben, maar ook met hetzelfde model, herkenbaar aan de sterk gewelfde wenkbrauwen, de forse neus met langgerekte neusgaten en de vooruit-springende spitse kin. Dezelfde gelaatstrekken heeft ook de man die ten voeten uit is getekend, met een rijzweep onder de arm, op een studie die zes jaar geleden op een veiling in Utrecht werd verworven door het Nederlands Historisch Museum (afb. 3), en die, zo wordt aangenomen, van de hand is van de jongere broer van Abraham, Jacob van Strij (1756–1815).³ Kennelijk verdiende de man graag wat geld bij door zich als model aan Dordtse kunstenaars te verhuren op avonden dat het in 1774 opgerichte tekengenootschap *Pictura* bij elkaar kwam.⁴ Abraham van Strij was een van de oprichters van dat genootschap, maar beide broers hebben er, zowel in artistieke als in organisatorische zin, lange tijd hun stempel op gedrukt.⁵ Zoals in alle

Afb. 1. Abraham van Strij, Man met bontmuts, pijp in de hand. Zwart en rood krijt, penseel in waterverf in bruin en grijs, 227 x 169 mm. Rijksprentenkabinet, Amsterdam.

Afb. 2 (links). Abraham van Strij, Man met bontmuts, naar rechts. Zwart krijt, penseel in grijs, 242 × 193 mm. Rijksprentenkabinet, Amsterdam.

Afb. 3 (onder). Jacob van Strij, Staande man met rijzweep onder de arm. Houtskool, 400 × 290 mm. Amsterdams Historisch Museum, Amsterdam.

Afb. 4 (geheel onder). Jacob van Strij (toegeschreven), Zittende man met bontmuts, naar links. Penseel in bruine inkt, 228 × 197 mm. Particuliere collectie.

tekeningenoenschappen die aan het eind van de 18de eeuw in verschillende Hollandse steden van de grond kwamen, was het belangrijkste doel van *Pictura het oefenen met Teekenen naar 't Leven, plyster of naar eene Teekening of Print*.⁶ Het tekenen naar gipsen beelden en naar levend model vond in Dordrecht maar liefst driemaal per week plaats. Aanvankelijk poseerden de bedienden van leden van het genootschap, maar later werden modellen gehuurd. Over de identiteit van onze man met de bontmuts is niets met zekerheid te zeggen.

Getuige andere tekeningen van de gebroeders Van Strij waren er verschillende modellen die werden gevraagd zich met een bontmuts te tooien, als gold het een handelsmerk van de tekenaars. Zo komt een dergelijke muts voor op een studietekening, eertijds in

Afb. 5 (links). Abraham van Strij, Zittende herder en een hond. Pen in bruin, penseel in waterverf in kleuren over een potloodschets, 445 × 325 mm. Rijksprentenkabinet, Amsterdam.

Afb. 6 (onder). Jacob van Strij, Boer met takkenbos en mand op zijn rug. Zwart krijt, penseel in waterverf in grijs, 525 × 373 mm. In 1970 bij de kunsthandel Douwes, Amsterdam.

de collectie Staring en thans in het bezit van de scheidende directeur van het Prentenkabinet (afb. 4), maar ook op tekeningen waar de genootschapsstudies zijn uitgewerkt tot voltooid genrecomposities of de modellen tot typen zijn geworden.⁷

Een voorbeeld van een voor de markt gemaakte aquarel op groot formaat, door Abraham van Strij, waarop een model door middel van een hond, weitas, spies en bontmuts als een herder is gekarakteriseerd, bevindt zich in het Rijksprentenkabinet (afb. 5).⁸ De figuur is opgenomen in een zuidelijk aandoend landschap waar hij uitrust in een klassiek ogende architectuur, die hier dienst doet als décor.⁹ Een andere keer is de dracht van een bontmuts meer aannemelijk gemaakt door het model op het ijs te plaatsen, zoals in de in koele grijzen uitgevoerde

tekening die rechtsonder *J. van Strij* is gesigneerd en die in de 19de eeuw in Parijs heeft gecirculeerd (afb. 6).¹⁰ Het papier waarop die tekening is gemaakt heeft een watermerk met de datum 1796 en juist in die tijd kwamen – na een periode waarin vooral het tekenen van academische naaktmodellen had overheerst – dergelijke bladen van eenvoudige volkstypen als melkmeisjes, houtspokkelaars en ambachtslui steeds vaker voor, met name in de tekengenootschappen.¹¹ Het was een ontwikkeling die nauw samenhang met een hernieuwde waardering voor de 17de-eeuwse schilderkunst van eigen bodem, en van het genrestuk in het bijzonder, waarover aan het eind van de 18de eeuw meer dan tevoren in positieve zin werd geschreven.¹² *By de laagere onderwerpen, in zo verre die boertig of comicq zyn, wordt onze verbeelding vervrolykt:*

Afb. 7. Aert de Gelder, *Het feest van Ahasverus*.
 Olieverf op doek, 112 × 139 cm. J. P. Getty Museum,
 Malibu.

en, alhoewel wij [lees: kunstminnaars], in de onderwerpen van de gemeenzame of huisselijke soort, zo zeer geen deel neemen, streelen zij onze verbeelding, eger, op een zachte en aangename wyze, door het gevoel van waarheid, die wy, in de overeenkomst tusschen de Naarvolging en de Natuur, ondervinden...', zo luidt het in een redevoering van Cornelis Ploos van Amstel uit 1785.¹³ Behalve de *naarvolging en de natuur* werden door de gebroeders Van Strij ook terdege de voorbeelden uit het glorierijke verleden van de lokale schilderschool in het oog gehouden. Voor de geschilderde landschap-pen van Jacob van Strij stond immer de grote Albert Cuyp model,

hoewel Abraham zich ook wel liet inspireren door oude meesters die buiten Dordrecht actief waren geweest. Stellig heeft hij de binnenhuizen en genrestukken van Gabriel Metsu en Pieter de Hoogh bestudeerd, waaraan zoveel van zijn eigen geschilderde interieurs onmiddellijk herinneren. In enkele gevallen baseerde Abraham zich op een schilderij van zijn stadgenoot Aert de Gelder, dat zich nog in Dordrecht bevond. En dat brengt ons weer terug bij het genoegen dat Van Strij beleefde aan de weergave van een bontmuts. Het betreft de manier waarop uit Aert de Gelders historiestuk *Het feest van Ahasverus* de figuur van de koning werd

Afb. 8 (onder). Abraham van Strij, *Dronken man*. Penseel in waterverf in kleuren, 258 × 218 mm. Prentenkabinet der Rijksuniversiteit Leiden, Leiden.

Afb. 9 (rechtsboven). Abraham van Strij, *Zittende man met bontmuts in interieur*. Penseel in waterverf in kleuren over een potloodschets, 357 × 261 mm. Dordrechts Museum, Dordrecht.

Afb. 10 (rechtsonder). Abraham van Strij, *Zittende man met bontmuts, glas in de hand*. Zwart en rood krijt, penseel in waterverf in kleuren, 480 × 335 mm. Dordrechts Museum, Dordrecht.

omgevormd tot een bebontmutste, meer eigentijds geklede drinkebroer (afb. 7, 8) in een aquarel in het Prentenkabinet der Rijksuniversiteit Leiden, waarin de verhalende details uit *De Gelders* prototype zijn weggelaten.¹⁴ Deze geïsoleerde figuur zou een tafelenoot kunnen zijn van de wat rustiger drinker op een aquarel van dezelfde Van Strij waarop het model met de hand in de zij een pijpje rookt in een herberg zonder daarbij zijn bontmuts af te zetten (afb. 9). De laatste tekening, ooit in het bezit van professor J. G. van Gelder, lijkt, wat het type betreft, te zijn voortgekomen uit het op Aert de Gelder gebaseerde blad waarbij het geheel meer tot

Afb. 11. Jacob van Strij, *Jachtstillevens*. Zwart krijt, penseel in waterverf in kleuren, 271 × 155 mm. Rijksprentenkabinet, Amsterdam.

een tafereel is gemaakt, compleet met een loerende hond, die zo uit een schilderij van Dirk Hals of Willem Buytewech is weggestapt. Die aquarel wordt nu in het Dordrechts Museum bewaard, samen met de eerste schets in krijt die naar hetzelfde model is getekend (afb. 10).¹⁵ Hoe summier die eerste opzet ook is – het grootste deel van de figuur is uitsluitend door middel van contouren weergegeven – het is wederom de muts die

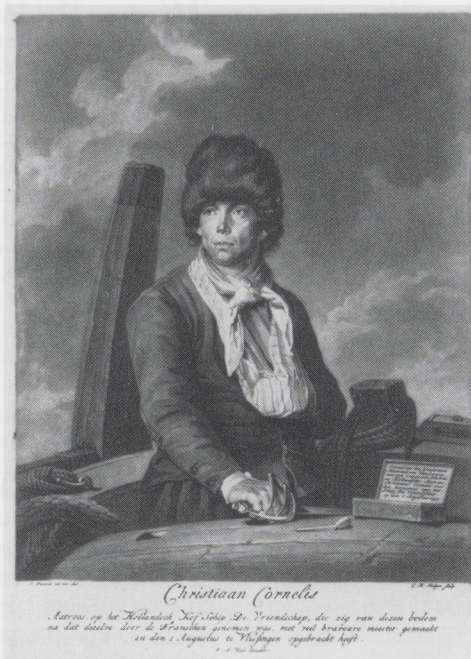
Afb. 12. Jacob Perkois, *Kop van een jonge man met bontmuts*. Gekleurd krijt, 305 × 230 mm. Museum Boymans-van Beuningen, Rotterdam.

met een zichtbaar genoeg op het papier is gezet.

Aangezien er behalve van de gebroeders Van Strij maar heel weinig Dordtse figuurstudies uit de 18de eeuw bewaard zijn gebleven, weten we niet in hoeverre de aantrekkelijkheid van het motief van de bontmuts alleen voor hen gold.¹⁶ Naast deze figuurstudies is er ook een geaquarelleerd stilleven door Jacob van Strij waarin een bontmuts is opgenomen (afb. 11). De muts is, met een weitas, aan de loop van een geweer opgehangen dat tegen een muurtje staat temidden van een kooi met lokvogel en een jachthoorn. De aquarel werd onlangs uit de Rotterdamse kunsthandel voor het Rijksprentenkabinet verworven en is een zeldzaam voorbeeld van een stilleven door de kunstenaar.¹⁷ Mogelijk hadden de gebroeders Van Strij zelf enige mutsen in hun bezit, die Jacob dan gedragen kan hebben op zijn winterse excursies buitenshuis in de omgeving van Dordrecht. Zijn biograaf weet te vertellen dat de kunstenaar ondanks zijn voortdurende jicht *door zijne zucht en zorg voor de naauwkeurige navolging der natuur...hoe ziekelijk ook, in den barren*

Afb. 13. Charles Howard Hodges naar Jacob Perkois, De matroos Christiaan Cornelis. Zwartekunstprent, 310 x 220 mm. Rijksprentenkabinet, Amsterdam.

winter zich in eene slede op het ijs liet rijden, om er schetsen te maken voor schilderstukken, die hij vervolgens vervaardigde.¹⁸

Misschien ook kenden de Van Strij's 17de-eeuwse schilderijen waarop bontmutsen prominent aanwezig zijn. In 1631 vereeuwigde Rembrandt Nicolaas Ruts met muts (New York, Frick Collection), maar dat was een van de weinigen die zich in de 17de eeuw met zo'n hoofddeksel hebben laten portretteren. Eerder zullen het genre-achtige voorstellingen zijn geweest, zoals Frans Hals' uitbundige *Kannekijker* uit het hofje Van Aerden in Leerdam, of vissers zoals die bij Hals en Jan Miense Molenaar voorkomen, waardoor zij zich hebben laten inspireren. Hoewel de populariteit van de bontmuts bij de twee Dordtse broers groot was, waren er onder hun tijdgenoten, ook buiten Dordrecht, kunstenaars die aardigheid hadden in het weergeven van zo'n harige hoofdbedekking. Zo is er de studie van de kop van een jongeman door de Middelburgse tekenaar Jacob Perkois (1756–1804) in het Museum Boymans-van Beuningen waarop het bont het portret geheel overheerst (afb. 12).¹⁹ Naar

een breed gewassen tekening van dezelfde Perkois uit 1795 ten slotte, ontstond het heldhaftige, in mezzotint uitgevoerde portret met bontmuts dat de Britse, in Holland werkzame kunstenaar Charles Howard Hodges (1764–1837) maakte van de Vlissinger matroos Christiaan Cornelis, vanwege diens moedige optreden in de oorlog tegen de Fransen (afb. 13).²⁰

Voorals is de bontmuts een wonder van stofuitdrukking, maar dat was dan ook een specialiteit van met name Engelse 18de-eeuwse portretkunstenaars. Eenieder die zo gelukkig is geweest op de Reynolds-tentoonstelling in 1986 het vroege portret van de behaaglijk geklede Captain John Hamilton te hebben aanschouwd, weet hoezeer de Engelsen ook in de uitbeelding van bont hebben uitgeblonken.²¹ Maar dat brengt ons op een gebied waarover we ten overstaan van J.W. Nijmeijer, kenner en hartstochtelijk verzamelaar van Engelse kunst, beter kunnen zwijgen.

Noten

* Met dank aan R. J. A. te Rijdt voor zijn nuttige suggesties en aan Ger Luijten, zonder wiens hulp dit artikel niet tot stand was gekomen.

¹ C. G. Boerner, *Aus unseren Mappen: Zeichnungen des 16. bis 19. Jahrhunderts*, Düsseldorf 1981, nr. 27.

² Inv.nr. 1939:21. Geschenk van de heer J. H. J. Mellaart, Den Haag.

³ Inv.nr. A 39242. De tekening werd onder nr. 244 op 26-4-1984 geveild bij J. L. Beijers in Utrecht.

⁴ Cat.tent. *Tweehonderd jaar Pictura: een tekeningsgenootschap in Dordrecht*, Dordrecht (Dordrecht Museum) 1975, p. 19.

⁵ Voor de gebroeders Van Strij, zie: cat.tent. L. J. Bol, *De gebroeders Van Strij*, Dordrecht (Dordrecht Museum) 1956; J. Erkelens, 'De gebroeders Abraham en Jacob van Strij, een biografie van twee Dordtse schilders', *Oud Holland*, 90 (1976), pp. 186–199; *150 jaar Dordtse tekenkunst*, Dordrecht 1984, p. 47–59; *Schilderijen Dordrecht Museum II: 1700–1850*, Dordrecht 1985, p. 62–80.

⁶ *Op cit.* (noot 4), p. 19

⁷ Het is niet per definitie zo dat een vrije schets

op Pictura werd getekend en dat de uitgewerkte versie later in het atelier ontstond. Het Rijksprentenkabinet Amsterdam bezit verscheidene uitgewerkte genrecomposities die op het verso zijn geannoteerd *Geteekend op het genootschap Pictura te Dord*. Ook een braaf in Oostindische inkt uitgevoerde tekening van een man achter een geopend boek in een interieur van Jacob van Strij, die onlangs door het Louvre werd aangekocht, bevat op de achterzijde het opschrift: *Na het Levend Model getekend 1787/ op het teken Geselschapp Pictura te Dordrecht*; zie E. Starcky, *Inventaire Général des Dessins des Ecoles du Nord, Ecoles allemande, des Anciens Pays-Bas, flamande, hollandaise et suisse XVe-XVIIe siècles*, Parijs, Musée du Louvre, 1988, cat.nr. 302.

⁸ Inv.nr. 1918: 466; het blad maakt deel uit van een schenking van meer dan tweehonderd 17de- en vooral 18de-eeuwse tekeningen uit de collectie C. D. E. Pape.

⁹ De man moet ook hebben geposeerd, wederom met bontmuts, voor een tekening van een gezelschap met een slee op een bevroren sloot. Die tekening is tweemaal uitgevoerd. Een versie bevindt zich in het Groninger Museum; (inv.nr. B 293; J. Boltens, *Nederlandse en Vlaamse tekeningen uit de zeventiende en achttiende eeuw. Groninger Museum voor Stad en Lande*, Groningen 1965, nr. 150. De andere wordt bewaard in het Prentenkabinet der Rijksuniversiteit Leiden en staat op naam van Abraham van Strij (inv.nr. AW 2809).

¹⁰ Th. Laurentius, *Old master drawing, catalogue 14*, Voorschoten 1970, nr. 76. Afkomstig uit de collectie Charles Gasc (Lugt 543), met aantekening op het verso: *Dessin acheté a Paris en 1857*.

¹¹ L. van Tilborgh en A. Hoogenboom, *Tekenen Destijds. Utrechts tekenonderwijs in de 18e en 19e eeuw*, Utrecht 1982.

¹² L. van Tilborgh en G. Jansen (ed.), *Op zoek naar de Gouden eeuw; Nederlandse schilderkunst 1800-1850*, Zwolle 1986.

¹³ C. Ploos van Amstel, Redenvoering over 't bevallige inde eenvoudige natuur', *Redenvoeringen gedaan in de Tekening-Academie te Amsterdam*, Amsterdam 1785, p. 307.

¹⁴ Het schilderij bevindt zich in de verzameling van het J. P. Getty Museum in Malibu, Californië, U.S.A. (W. Sumowski, *Gemälde der Rembrandt-Schüler II*, Landau 1983, p. 1162, nr. 732, afb. p. 1192.) De aquarel in Leiden (inv.nr. AW1763) wordt voor de eerste keer met het

schilderij vergeleken door E. Koolhaas-Grosfeld in: L. van Tilborgh en G. Jansen, *op.cit.* (noot 12), p. 35. Een ander voorbeeld van een dergelijke 'verwerking' van een schilderij van Aert de Gelder door Abraham van Strij is de aquarel *Schoenlapper met zijn familie in een interieur* in het Rijksprentenkabinet Amsterdam. Daarvoor was een *H. Familie* door Aert de Gelder het model; zie J. W. Niemeijer, *Aquarelles hollandaises du XVIIIe siècle du Cabinet des Dessins du Rijksmuseum d'Amsterdam*, Amsterdam, Zwolle, Parijs [1990], cat.nr. 62 en p. 172.

¹⁵ Inv. nrs. DM/984/T835 en DM/---/T770; zie: cat.tent. *150 jaar Dordtse tekenkunst* (noot 5), nr. 57.

¹⁶ Alleen van het Pictura-lid Leendert de Kooningh (1777-1894) is een figuurstudie met bontmuts bekend. Deze tekening is afkomstig uit de collectie Staring en bevindt zich nu in het Prentenkabinet der Rijksuniversiteit Leiden.

¹⁷ Inv.nr. RP-T-1991-1, aangekocht bij antiekhandel Keus-Rodenburg, Rotterdam.

¹⁸ J. Immerzeel, *De levens en werken van Hollandsche en Vlaamsche Kunstschilders, Beeldhouwers, Graveurs en Bouwmeesters*, Amsterdam 1842, p. 119

¹⁹ L. J. Bol, 'Jacobus Perkois, 'Kunstteekenaar'', *Nederlands Kunsthistorisch Jaarboek 20* (1970), p. 288, nr. 53.

²⁰ A. C. A. W. Van der Feltz, *Charles Howard Hodges 1764-1837*, Assen 1982, nr. 649.

²¹ N. Penny (ed.), cat. tent. *Reynolds*, Parijs (Grand Palais), Londen (Royal Academy of Arts) 1985-86, cat.nr. 3.